

עולה א / המדבר

ישיבת ברכת משה מעלה אדומים
עלון מס' 104 || פרשת וארא || ב' שבט תשפ"א

חמלה

בפתח העלון

מידה שבעים שנה ביחס לקיום העולם כולו הם כחלום. ר' אמנון ממגנצא, בפיוטו המפורסם "ונתנה תוקף", מסיים את שורת הדימויים המדברים על אפסותו של האדם בשיבוץ מתוך ספר איוב: "כְּחֵלוֹם יְעוֹף" – סופו של האדם להתפוגג, כפי שחלום מגיע וחולף לו. אם כן מטרתו של האדם היא להבין את מקומו בעולם – להעמיד נטיעות שלא יתפוגגו, נטיעות שיפרצו את מעגליו הפרטיים.

רק עולם בו בני האדם מבינים את ארעיותם, ומתוך כך יוצרים מעגלי הזדהות נוספים הפורצים את גבולותיהם, יוכל להחזיק מעמד לאורך שנים. זהו העולם שמצופה מאיתנו לתחזק.

העלון נפתח במאמרו של הרב יואב פלדמן, על השפעות החמלה, כפי שעולה ממנהיגותו של משה, ומה אנו צריכים לקחת מזה לחיינו. ממשיכים אותו יובל כהן (ו), במאמר על החמלה כערך המדבר על אכפתיות, וישי נסים (ד), שמציג צדדים רחבים הנדרשים מהאדם המתעסק בענייני חמלה. לאחריהם, מובאים שלושה מאמרים מגוונים: ניתאי הוד (ז) במאמר בנושא התקיימות מושג החמלה בחברה קפיטליסטית, שמחה רז (ד) מדבר על מלחמת עמלק, ועל היסוד המוסרי הנלמד ממנה, ויאיר רקובסקי (ג) כותב על דרכי השגת החמלה באמצעות השכל. בסיום העלון, דביר מטס (א) מתייחס לסתירה בין הידע המדעי של תקופת הגמרא לידע המדעי של ימינו, בהקשר לגמרא העוסקת בהיתר להריגת כינים בשבת.

ע"י אלקי

התלמוד במסכת תענית (כג, א) מספר לנו על כך שדעתו של חוני המעגל לא הייתה נוחה מן הכתוב האומר "שיר המעלות בשב"ה את שיבת ציון היינו כחולמים" (תהילים קכו, א), דהיינו שגלות בבל שנמשכה שבעים שנה, חלפה כחלום. על אותו מקרא תמה חוני – הייתכן שיהיה אדם מצוי בשינה שבעים שנה? הגמרא ממשיכה ומספרת שפעם הלך חוני בדרך וראה אדם נוטע עץ חרוב, והתפלא על מעשה זה מאוד, שכן דרכו של עץ החרוב לגדול במשך שבעים שנה, ואם כן ספק גדול אם הנוטע יוכל להנות מפירותיו. ענה לו אותו אדם – "אנא עלמא בחרובא אשכחתי, כי היכי דשתלי לי אבהתי – שתלי נמי לבראי".

המשכה של האגדה מוכר לכולנו. חוני נרדם לשבעים שנה, וכשהוא מתעורר מגלה חוני כי עץ החרוב כעת מניב פירות עבור הדור הבא. העולם שמוצא חוני לאחר שבעים שנה, מכיר את דמותו, שכפי שמסתבר מן האגדה הותירה רושם רב בעולם גם שבעים שנה לאחר הופעתו האחרונה. יחד עם זאת, העולם מסרב להאמין שהאדם שעומד מולם הוא חוני, ובשל כך אינם נוהגים בו כבוד. דעתו של חוני חלשה מחוסר ההכרה בו, והוא מת. מכאן דורש רבא את המשפט השגור בפי כל – "או חברותא או מיתותא".

חוני נופל לתרדמת, וכשהוא מתעורר מחלומו הוא מגלה שלא תמיד ניתן לצמצם את העולם ואת המציאות למעגל אחד סביב האדם. העולם הוא מעגלים רבים של אנשים רבים הנפרשים לאורך דורות. נכון הדבר, שבעים שנה הוא פרק זמן שיכול להתחלף בו דור שלם, כפי שנוכח לגלות חוני בקומו, אך באותה

עבדים. כאשר משה קרא לזקנים, הם התחמקו אחד-אחד. הם פחדו ולא האמינו שיכול להתחולל שינוי. ואז, במקום שאין איש, השתדל משה להיות "משה האיש". פיעמה בו תחושת צדק עמוקה, שלא התחשבה במציאות או בתוצאות של המעשים שלו...

משה היה יכול לחיות חיים נעימים בבית פרעה והשתדל בכל כוחו לא לשכוח את אחיו... הוא היה יכול 'לעשות קריירה', אבל משה סר לראות. זה הנקודה: הוא לא אדיש, הוא לא מתעלם, וכאן מתחיל אותו תהליך שמסתיים בהתגלות ה' למשה, "ויקרא אליו - להים מתוך הסנה", בגלל שסר לראות. משה מטייל בבגדיו המלכותיים בין העבדים. הללו היו בוודאי שפלים ונבזים כמו כל עבדים. הנסיכים המצריים בוודאי פחדו להתקרב אליהם שמא יתלכלכו הבגדים המלכותיים שלהם. משה, לכאורה, היה צריך לפחד יותר, שהרי הוא אחד מהם ואולי יתפסו גם אותו, ובכל זאת הוא יוצא אל אחיו.

יש הרבה סבל בעולם, צריך רק לסור לראות, לקחת דברים ללב ולא להישאר אדישים. הקושי הוא שהשובע לא מבין את הרעב ומי שקיומו הכלכלי בטוח לא יכול להבין את זה שחיינו תלויים לו מנגד. מכאן ההתנכרות, מכאן קשיחות הלב. אדם לא מוכן להניח את עסקיו - אפילו לא הרוחניים - בשביל לסור לראות ולהרגיש את הזולת, כמו שחז"ל אומרים על משה, שהיה רואה... ובוכה...

(הרב שג"ר "פניך אבקש" 96-94)

ניתן לחדד נקודה נוספת על דברי הרב שג"ר. משה בתחילה רואה בסבלות אחיו, מרגיש חלק מן השעבוד ומן הסבל של עמו ומשתדל לעזור בכוחותיו. אך לאחר מכן, בפרק ג', משה רואה סנה שבווער ואיננו אוכל. גם כאן משה ערני לתופעה בלתי מוסברת זו ואומר:

ג: ויאמר משה **אסרה נא ואראה** את המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה.

ד: וירא ה' כי **סר לראות** ויקרא אליו - להים מתוך הסנה.

בימים אלו אנו נמצאים בעוד מערכת בחירות מורכבת, בה נציגים שונים רוצים להיבחר לראשות הממשלה ולהנהיג את המדינה. בפרשת שמות אנו קוראים על מנהיגותו של משה ועל בחירתו למנהיג. תכונות רבות נלמדות מן הפרשה ביחס למנהיג, הענווה, האחריות על כל אחד ורגש צדק מפותח. אחת התכונות החשובות לאדם בכלל ולמנהיג בפרט היא החמלה. מפרשת שמות ניתן ללמוד שדווקא המושג של "חמלה" מיוחס בתחילה לאדם שאיננו יהודי, ודבר זה מאוד מפתיע:

ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה.

(שמות ב, ו)

אומנם אנו מכירים את סיפור הולדת משה מגיל צעיר מאוד, אך אם נשים לב נראה את ההפתעה שיש בפסוק זה. בת פרעה, לכאורה, היא האישה שוודאי לא תמרוד באביה, וכאשר תראה ילד עברי מיד תקיים את גזרת אביה ותדאג לחיסולו. אך דווקא כאן מתעורר אצלה רגש החמלה הטבעי-אנושי, והיא מרחמת עליו ומגדלת את משה בחזקתה. ניתן ללמוד מכאן שחמלה הינו רגש אוניברסלי המלמד על יציאת אדם ממקום הנוחות הטבעי לו, ועל הליכתו אל ייעודו האמיתי. החמלה בעצם פותחת צוהר לעולמו של האחר מנקודת המבט שלו ודאגה לרווחתו. התורה מדגישה נתון זה על הצלתו של משה על ידי בת פרעה, בין היתר כדי להטמיע במשה את ההבנה שהוא ניצל בזכות חמלה של זר, וזו תהיה תכונה דומיננטית בחייו.

כאשר משה הופך לאדם בוגר הוא נהפך לחומל בעצמו. כאשר הוא רואה עוולה או מעשה לא מוסרי, הוא חש בכאב ומנסה לפעול בנדון כפי יכולתו. ניתן לשאול, וכי מה מועילה חמלה של אדם אחד במציאות כה מורכבת ומאתגרת כפי שהייתה בשעבוד מצרים? מה תועיל הצלת ילד יהודי אחד על ידי בת פרעה? מה יועיל הכאת נוגש אחד על ידי משה לעם ישראל? על כך עונה הרב שג"ר:

"וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיֵּן אֶת הַמַּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל" הוא לא אומר לעצמו 'מאי נפקא מינה, אם אהרוג מצרי אחד, מה כבר יקרה? הרי אותו עם לא יצא מעבדות, הרי הם בגלות כבר שנות דור...' משה רבינו רואה שלאף אחד לא אכפת. כולם כבר התרגלו לעבדות והיא הפכה לחלק מסדר העולם שלהם. התודעה שלהם היא של

מסתבר, שבמדבר היו רועים נוספים שראו את הסנה הבוער, אך רק משה היה זה שסר לראות, שכן הוא היה בעל הרגישות הרוחנית לשים לב למה שקורה סביבו. בזכות אותה תכונה הקב"ה פונה אליו ומייעד אותו להושיע את ישראל.

ניתן לומר שמשה המופיע בפרק ב', הוא הכנה למשה הבא לידי ביטוי בפרק ג'. משה הרואה בסבלות אחיו וחומל עליהם, הוא זה שרגיש מספיק לקרוא מבין ענפי שיח הסנה את קריאת הקב"ה אליו.

מלאך ה' נראה להרבה אנשים, אבל הם לא רואים. רק היחידים שסרים לראות, שמחפשים את עקבותיו של הקב"ה במציאות – רואים. לו שאר האנשים היו סרים לראות, היו גם הם רואים, אבל הם לא מחפשים לראות. (הרב שג"ר).

ניתן דוגמה להשפעתה של החמלה לגבי מצוות צדקה. הרמב"ם מונה שמונה מעלות במצוות הצדקה, המעלה הגבוהה ביותר היא:

מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך.

(רמב"ם מתנות עניים י, ז)

הרמב"ם מבאר שהמעלה הגבוהה בצדקה היא מציאת עבודה או פרנסה לאדם העומד ליפול מנכסיו. יכולת החמלה מסוגלת לייצר חסד ברמה הגבוהה ביותר: גם מציאת עבודה בה האדם לא מרגיש נזקק, אלא אדם פרודוקטיבי ופעיל, וגם תזמון הצדקה הוא לפני נפילת האדם מנכסיו. רגישות זו מושגת על ידי מידת החמלה של האדם, המגיעה לידי ביצוע מחושב ומעמיק, ולא רק באמצעות נתינת כסף לצדקה באופן מכני.

ארצה לגעת בשתי נקודות בתקופה הנוכחית הקשורות למושג החמלה. האחת – כללית, מגפת הקורונה, והשנייה – פרטית יותר, ונוגעת לנו בתוך בית המדרש.

אתחיל בנקודה הכללית במגפת הקורונה.

אנו נמצאים בתקופה היסטורית המאתגרת כמעט כל אדם בעולם. וירוס הקורונה המאיים על אורחות חיינו, על תרבות ה'ביחד' שכה חשובה לנו בשעות הפנאי, ואף על ענייני קדושה כמו תפילה, תלמוד תורה ועוד. ניתן, מאוד בקלות, להתנתק מן העולם ולהישאב ל"קפסולה" הפרטית שלך, לחשוב רק על הצרכים הפרטיים לנו. אך ניתן ואף צריך לראות מנוף בתקופה זו, האם אנו חומלים וכואב לנו כאשר יש חולים רבים או מובטלים רבים? עוד לפני פתרונות מעשיים, האם אנו סרים לראות בסבל האחר? בטוחני שעם קשב פרטי וציבורי נכון ניתן להגיע אף לפתרונות יצירתיים ומועילים.

ומכאן לנקודה הפרטית של התנהלות בתוך בית המדרש. אין אני כותב את הדברים הבאים כתוכחה אלא כשיקוף שלי וגם כחיזוק בראש ובראשונה לעצמי. היפוכה של החמלה – יש שיאמרו היא האכזריות, בוודאי יש צדק בכך שמידת האכזריות שוללת חמלה ואף מביאה לתוצאות הרסניות.

אך לענ"ד היפוכה של החמלה היא האדישות או אי תשומת הלב. חוסר החמלה מביא לאדישות, או לאפאטיות, שיש הטוענים שאי גרועה מן האכזריות במובנים מסוימים. כל אחד מאיתנו מכיר את המשפט הבא: "אוי שכחתי להגיע לחברותא", "שכחתי לחזור אליך לאחר שהתקשרת", "לא שמתי לב ששלחת הודעה" ועוד... לכאורה יש לכל המשפטים הללו תירוץ טוב, הכל היה בשוגג מחוסר תשומת לב, אך זוהי בדיוק הבעיה. השגגה מבטאת פעמים רבות את התת מודע – האחר לא נמצא אצלי בכלל בתודעה. לכן שכחתי. חוסר החמלה גורם לגימוד הזולת ואף לביטולו. האדם הזקוק לאחר ינסה למצוא חמלה ביצירת קשר, אך כאשר הצד השני שוכח הרי זה מביא לכאב גדול אצל האחר ואף לתסכול רב. נקווה שנצליח לחמול יותר ולהיות קשובים לנו ולזולתנו ביתר קשב.

אסיים בדבריה של הרבנית רחל הבר יו"ר ארגון "מתנת חיים" לתרומת כליה, אלמנתו של הרב ישעיהו הבר מייסד הארגון: "אינני חושבת שכל אחד צריך לתרום כליה. אך כל אחד יכול לתרום אוזן קשבת, רגישות, עין טובה וחמלה".

הוא עדינו העצמי - כשהיה יושב ועוסק בתורה - היה מעדן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה - היה מקשה עצמו כעץ.

תלמוד בבלי מסכת מועד קטן טז, ב

ריה"ל עונה על השאלה בתשובה נדירה ומיוחדת מאין כמותה:

(קד) אמר הכוזרי: והלא ייעודי הדתות האחרות עשירים יותר ומשופעים מייעודיכם!

(קה) אמר החבר: אך כל אלה יעודים לאחר המוות, ובחיים אין דבר מהם, ואין גם **דבר אשר יורה עליהם!**

(קו) אמר הכוזרי: נכון הדבר, עדיין לא ראיתי איש מן המאמינים ביעודים ההם מתאוה להחשתם. ולהיפך! אילו יכול לדחותם ולאחר בואם לאלף שנים ולהישאר עד אז ב"כלא החיים" עם כל ייסורי העולם הזה ועם העיזבון אשר בו - היה בוחר בכך.

(קז) אמר החבר: אך מה לדעתך יאמר האיש, שראה בעיניו את המעמדים הגדולים, בהם נגלה כבוד מלכות השמים?

(קח) אמר הכוזרי: זה בלא ספק יתאוה כי תהיה נפשו תמיד נפרדת מחושיו, ותישאר תמיד נהנית מן הזיו והוא. איש כזה ודאי מתאוה למות.

(קט) אמר החבר: לא כן! יעודנו הם **כי נדבק בעניין ה-לוהי על ידי הנבואה וכל הקרוב לה**, וכי יתחבר העניין ה-לוהי בנו, באותות גדולה, במראות כבוד ובנפלאות!

ולכן לא נאמר בתורה אם תעשו ככל המצווה הזאת אביאכם אחרי מותכם אל גנות ואל מקום תענוגות. כי אם - והייתם לי סגולה ואני אהיה לכם ל-להים ואנהיגכם; ואנשים מכם יהיו עומדים לפני ועולים השמימה, כאותם שהיו מתהלכים בחייהם בין המלאכים והמלאכים יקראו לכל אחד מאלה "בן אדם"³ להבדיל בינו לבינים; ואף מלאכי יהיו מתהלכים בקרבכם בארץ, ותראו אותם בבואם בודדים או במחנות לשמור עליכם, ולהילחם לכם⁴; ותאריכו ימים על הארץ, שבסיועה הגעתם למדרגה הזאת - היא אדמת הקודש... (כוזרי א, קד-קט מהדורת הרב כלילי)

מהותה של הדת אינה העולם שמעבר, אלא תיקון העולם שניצב לפנינו. צוינו לחיות בעולם הזה, לקיימו ולעבדו, להגיע לדבקות בה' דרך העולם ולא לשאוף אל עבר העולם הבא. מכאן גם מתחיל הקשר העמוק בין הדת לסבל, לכאב ולחמלה.

"אינני מפחד מעריצותם של הרעים,

אלא מאדישותם של הטובים"

(מרטין לותר קינג)

"ההיפך מאהבה אינו שנאה, הוא אדישות." (אלי ויזל)

הקדמה

אברהם יהושע השל היה פעיל חברתי גדול מאוד בארה"ב, אולם מסכת חייו לא נראתה כמובילה לשם - השל התגלגל בחייו מאדמו"ר - למלומד, פילוסוף ותיאולוג. כשנשאל השל מה הניע אותו לפעילות חברתית הוא הסביר שמדובר במחקרו על הנביאים:

ככל שהעמקתי לשקוע במחשבתם של הנביאים, כך הלך והתבהר לי ביתר תוקף המסר שעלה מחיי הנביאים: מבחינה מוסרית, אין גבול לאכפתיות שאדם מוכרח להרגיש כלפי סבלו של בן-אנוש. כך גם התבהר לי שביחס למעשים האכזריים הנעשים בשמה של חברה חופשית, אחדים אשמים, אך הכול נושאים באחריות!¹

ואכן, הדו-שיח שמתנהל בין הקב"ה ועמ"י מבוסס הוא על הדרישה המוסרית. דברי הנביאים מלאים בדרישות מוסריות, ואף את סיבת בחירת אברהם אבינו למנהיג האומה תולה ה' בדרישה המוסרית:

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו

(בראשית י"ח, יט)

וייתכן שזה המקור לתשובתו של ר' חיים מבריסק. ר' חיים מבריסק נשאל פעם מהו תפקידו של רב - הדמות הסמכותית והרשמית של הדת - ותשובתו הייתה מפתיעה: "לתבוע עלבונם של גלמודים ועזובים, להגן על כבוד עניים ולהציל עשוק מיד עושקו"² - ללא אף אזכור של פסיקת הלכה, תיאולוגיה והנהגה חברתית. תפקידו של רב הוא מוסרי.

הדברים הללו זוקקים ביאור ועיון: מדוע יסודותיה של הדת נשענים על שאלת הסבל, האכפתיות, החמלה והמוסר? ומדוע אינם נשענים דווקא על החוק, הציות והכניעה? או על הרגש, החוויה והאקסטזה?

הסבל, הדת והעולם הזה

נראה כי התשובה לכך טמונה באחת מן הקושיות המפורסמות בדברי הראשונים: מדוע לא הוזכר בתורה העולם הבא?

1. אברהם יהושע השל "בחברה חופשית - אחדים אשמים אך הכול נושאים באחריות" - להים מאמין באדם עמ' 65.
2. הגרי"ד סולובייצ'יק. איש ההלכה עמ' 80.

3. מופיע בעשרות מקומות ביחזקאל ובדניאל. וז"ל רש"י ביחזקאל ב, א: "בן אדם קורא ליחזקאל, מתוך שראה המרכבה הולך בין עלייה ומשתמש בה כמלאכים, לומר אין כאן ילוד אשה אלא זה". וכן הוא במדרש במסכת שבת פט.

4. תהלים צא, יא: "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך". ועיין מלכים ב, ו, טו-יח.

את בריתי" (שמות ו, ה) אולם האדם נקרא להשיב לקריאתו של ה' אליו, ולחוש גם הוא בקריאתו של הזולת. כל עוד האדם נשאר אדיש לאחיו, אין הוא עומד נוכח ה'. "איך אוכל להתפלל כאשר את מצפוני מייסרת המודעות שיש לי אחריות משותפת למותם של אנשים חפים מפשע בוויטנאם?"⁷. רגעיו העמוקים והדתיים ביותר של האדם, נובעים ממקור הסבל, "הפעולה הדתית בעיקרה חוויית סבל היא"⁸. "פנימיותה של הדת... נוצרה על ידי זה שהרגיש האדם בכל מהותו שצריך לנוס מאת העולם, שיש הוויה חוץ מאותה ההוויה שאנחנו בה. שאל אותה ההוויה צריך לפנות בצר, שהיא קדושה וטהורה. שהיא נשמת נשמתנו, שהיא הטוב והצדק"⁹. אולם שלא כמו בנצרות¹⁰, אין היהדות מקדשת את הסבל. רעיו של איוב מצדיקים את סבלו, ואין מתקבלים דבריהם בפני ה': "ויאמר ה' אל אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב" (איוב מ"ב, ז) הצדקת הסבל בפניו של אדם סובל אינה יכולה להגיע מאדם שכואב את כאבו. אדישים היו רעיו של איוב לסבלו.

האדם למוד הסבל צריך לזעוק כנגדו, כ-לוהים כך האדם – "לא תעמד על דם רעך **אני ה'**" (ויקרא י"ט, ט"ז) "ואהבת לרעך כמוך **אני ה'**" (ויקרא י"ט, י"ח). דווקא מתוך זעקת האדם כנגד הסבל, זוכה הוא לעמוד מול ה'. צעקתם של הנביאים כנגד ה' היא זכותם לעמוד לפניו. "צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד" (ירמיה י"ב, א)

לפני מספר חודשים, נסעתי בכביש אחד לירושלים עם חבר. בעוברנו ליד אחד המחלפים ראינו את מחאת "הדגלים השחורים" עומדים שם, באמצע סגר, בקבוצות של עשרים אנשים, בחום כבד. מניפים את הדגלים לעבר מכוניות שלא נראה שהתייחסו אליהם...

החבר שלי שאל אותי: "מדוע הם עושים זאת? הרי הם יודעים שאין זה יעזור?" וגם אני שאלתי את עצמי מדוע לעשות דברים אלו. וכך השבתי לו: "ומה היית אומר אם היינו עכשיו רואים את מפוני גוש קטיף עומדים בפתח בתיהם, עוצרים בגופם את החיילים, או מתקבצים בבית התפילה, ערב הגירוש, לתפילה אחרונה? האם גם זה היה מיותר? הרי ידעו שזה כבר לא יעזור?"

התשובה היא שזה עוזר, זה אכן מועיל. אומנם ככל הנראה דברים אלו לא ישנו את ההחלטות שהתקבלו, והם גם לא ישפיעו שינוי באדם העובר מולנו. אבל בנו – בנו הם ייצרו רגישות, הזדהות, והכרה בסבל. אנחנו כבר לא נישאר אדישים. אדישות הינה מחלה, ומחלה מדבקת היא. משמידה כל חלקה טובה, ופושה בכל מקום. גם לבתי המדרש שלנו האדישות

הסבל האנושי קיים מאז היות הזמן, וההתמודדות עימו מפתחת את האדם "ככל שהמצב שעליך להשלים עמו קשה ומאיים יותר, כך גדל שעור הקומה של האדם היכול להגיע לך. כמה שכאב החיים גדול יותר, כך גדלה התמורה"⁵.

הסבל הוא יכולתנו להכיר בחוסר השלמות, בצורך בתיקון. "רוצה אתה לעמוד על טיבו של האדם, הכר את סבלו"⁶. הכרה בסבל הכרחית כדי שנוכל להזדהות עם האחר, "וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים". ההכרה בסבל הזולת היא המפתח לתיקון החברה.

דרישתו של הקב"ה מן האדם לחיות בעולם הזה, להעלותו ולתקנו, מתחילה בדרישה להכיר בסבל הקיים בו. ללא הכרה זו לא יוכל האדם לראות את הטעון תיקון, את הפגום ואת החסר. וכך מספר לנו בודהה:

בזמנו של הבודהה חיה אישה בשם קיסה גוטמי. לאחר שבנה הקטן נפטר, נמצאת קיסה גוטמי במצב המסמל באופן מאוד עוצמתי את הסבל הקיצוני – היא אינה מוכנה לקבור את בנה ולהיפרד ממנו, וסוחבת את גופתו איתה. האם דופקת על דלתות הבתים, ומבקשת מהאנשים לתת לה תרופה שתרפא את בנה. התגובות שהיא מקבלת אינן קלות, אך לאחר כמה זמן היא מגיעה לביתו של אדם המזהה את עומק מצוקתה, ואומר לה שהוא יודע מי יוכל לעזור לה. האיש לוקח אותה לג'טוונה, מקום מושבו של הבודהה באותה תקופה. כאשר היא מסבירה את בקשתה, שולח אותה הבודהה למשימה: "הביאי לי זרעי חרדל מבית שבו לא מת אדם מעולם", הוא אומר, "ואז ארפא את בנך". קיסה גוטמי חוזרת לדפוק על דלתות הבתים. אך הפעם שאלתה שונה – "האם מת בבית זה מישהו?" כך היא עוברת מבית לבית, עד שלבסוף היא מבינה. היא חוזרת אל הבודהה ומסכימה לקבור את בנה. רק אז, היא מתחילה ללמוד מהבודהה את תורתו. (סיפור זרעי החרדל, מובא בכמה תרגומים וגירסאות. במקור: מהסוטרות הבודהיסטיות)

ההכרה בסבל, בכאב, היא שתוליד אח"כ את החמלה ואת התיקון. את הדאגה ואת האכפתיות. אולם יש דבר מה שמונע ממנו להגיע לכך:

האדישות

תשובתו של קין "השומר אחי אנוכי?" (בראשית ד, ט) הינה התשובה האדישה הראשונה בהיסטוריה. לא צער, חרטה, או אפילו כעס והצדקה עלו בו – אלא אדישות. אדישות לחייו של אדם נוסף, אדישות לחייו של אחיו.

נח, שעליו נאמר שהלך לפני ה-להים, דרשהו חז"ל לגנאי משום שהיה אדיש לסביבתו. לעומתו, אברהם אבינו הוא מידת החסד. בניגוד גמור למעשי האדם, -לוהים מאופיין בכך שהוא איננו נשאר אדיש לקולו של האדם: "ויאמר ה' זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד" (בראשית י"ח, כ) "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר

5. ניטשה, מובא בקמפבל - כוחו של המיתוס עמ' 196

6. הרמן כהן, דת התבונה ממקורות היהדות. עמ' 184

7. השל, ראיון ל NBC 1972

8. הגרי"ד סולובייצ'יק. דברי השקפה עמ' 254

9. ר' הלל צייטלין, בחביון הנשמה עמ' 214-215

10. הבשורה על לוקס, 29: "המכה אותך על הלחי, הטה לו גם את השניה.

הלוקח את מעילך, אל תמנע ממנו גם את כתנתך."

חודרת. ניתן גם אצלנו לראות אדישות למעשיהם של אחרים, לתופעות שקורות ולמצב הנתון. נראה כי מאז משבר גוש קטיף, ומשברים נוספים שעברו על הציבור שלנו, לא רק שאיבדנו את האמון, את התקווה וחלקנו אף את האמונה – איבדנו בעיקר את הרגישות. נהיינו אדישים לצרותיהם של אחרים, שקענו במרה השחורה שלנו ונשארנו שם. עיניים עצומות ואוזניים אטומות לקולות סבל שאינם שלנו. או לנו שמא נשכח את קריאתם של הנביאים, את דרישתו של ה' מעימנו. "ועתה ישראל מה ה' - לווהיך שאל מעמך כי אם ליראה

ישי נסים (ד)

לתת מקום לחמלה

"להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו". מה זה אומר הדיבור בלשון עמו?

למעשה זה מה שמצביע על כך שהיררכיה תישמר. האדם עסוק בלשמור על ה"שד" שהוא רואה בתוך הבית. הוא מנסה לשלוט בדברים שבתוכו (דברים שלמעשה, אתה לא מוכרח דווקא לשמור עליהם). במציאות זו הוא שם לב רק לשפה של עצמו, אין לו פנאי נפשי להסתכל מעבר לזה. אדם צריך לייחד לעצמו את הפנאי הנפשי בשביל שיוכל לשים לב לעני ולחלש, הוא צריך לדאוג פחות לעצמו.

הדאגה של האדם לעצמו היא חיובית בשורשה, בסופו של דבר באמצעות כך האדם מתקדם, הוא צריך לבנות את עצמו ולקדם את עצמו. אבל, האדם צריך לבחון איפה הוא יכול לצאת מעצמו בלי לפגוע בשורש העצמי ולנסות להקדיש פחות זמן והתבוננות על עצמו, איפה הוא יכול להתגבר על השקיעה בתוך עצמו ולהתבונן לעבר האחר.

הסתכלות זו יכולה להגיע לידי ביטוי בקונפליקטים רבים בחיים – האם אדם יכול, מעבר לעיסוקו בהשגת מקצוע טוב, להקדיש גם שנתיים נוספות מחייו להיות קצין? אולי טוב שלפעמים אדם, חוץ מלימודו האישי, יתבונן עוד יותר האם החבר שלצידו צריך עזרה, בין אם זה בלימוד ובין אם זה בדברים אחרים? אולי אפשר למשל לנסות להקדיש יותר מהזמן האישי ללמוד עם שבו"ש? בסופו של דבר, חמלה אמיתית מתחילה מהנקודה הזו, שאדם פחות שקוע בעצמו.

ראינו שאחרי שאדם יוצא מההסתכלות על עצמו, הוא יכול גם לחמול על מישהו אחר. מלבד זאת, חשוב לראות כיצד הוא רואה את המקום של האחר בחייו. ניגע במספר דוגמאות לא טובות. יכול להיות מקרה שאדם בוחר ללמוד עם שבו"ש, מדבר איתו ומספר לו על מעלות הישיבה, דוחף אותו ללמוד ולא מספיק שם לב לצרכיו – האם מתאים לאדם זה ישיבה אחרת או שיש לו עכשיו צרכים אחרים כמו להתכונן למבחן בפיזיקה.

דוגמא נוספת – אדם לוקח זקנה, מושך אותה, לעבור את מעבר החצייה, מסמן לעצמו שעשה מצווה ומשאיר אותה בצד הלא נכון של הכביש.

למעשה, הבעיה במקרים האלו בנויה משני דברים שהם דבר אחד. האדם לא מתייחס לצורך של האדם האחר ולא מכניס

אני רוצה לעסוק במאמר זה בשני דברים שאני חושב שמונעים את החמלה. למעשה, אני ניגש לדברים מתוך הסתכלות חיובית על חמלה, המשתקפת לדעתי ממצוות התורה: "ואהבת לרעך כמוך", אהבת הגר, הדאגה לעני והעזרה לחמור שונאך.

לפני כן, אקדים כמה מילים על החמלה החיובית שאני מדבר עליה.

אחד הדברים המיוחדים ביהדות הוא מקבץ של מצוות חיוביות שדורשות לאהוב את הזולת. לא רק לפעול מתוך גישה של לא להזיק לזולת, מתוך מוסר של "חיה ותן לחיות", אלא מתוך איכפתיות ודאגה אמיתית לאחר. הקב"ה בעצמו מאזין לקול יתום ואלמנה, ואנחנו המצויים ללכת בדרכיו, צריכים גם לחמול עליהם.

החמלה הזו היא לקיחת אחריות על הזולת. שלא כמו שקראתי לאחרונה על מנכ"ל בית אבות שאמר שהוא לא רוצה לעודד אנשים להתחסן כי אם יקרה להם משהו הוא לא רוצה לקחת אחריות. מה שמצופה מהאדם, זה ליטול את הסיכון ולהיכנס באמת למצב של דאגה ועזרה לאחר, גם אם זה יגבה או גובה מחירים. זה קול שאפשר לקרוא הרבה בדברי הרב זקס על לקיחת אחריות, או בדבריו של הרב רבינוביץ' על הבחירה החופשית. זהו עיקר מאוד משמעותי ביהדות.

שניים מהדברים שפוגעים בחמלה שאני ארצה להתייחס אליהם, הם דאגת האדם לעצמו ואי נתינת מקום אמיתי בחיי האדם לאדם האחר.

נתחיל עם דאגת האדם לעצמו. למעשה, בשביל שהאדם יוכל לתרום לזולת באמת, מתוך דאגה וחמלה אמיתית, הוא צריך להרגיש שהוא מוכן להניח קצת לדאגה התמידית שלו לעצמו ולהלכי הרוח הפנימים שלו, ובעצם לצאת מהמקום של עצמו אל מקום שבו הוא רואה את האחר – לפתוח מבט אל העולם.

במגילת אסתר אחשוורוש נתקל בבעיה חמורה, ושתי המלכה לא מוכנה להקשיב לו. מתוך לחץ גדול הוא מכנס מועצה של שבעת שריו הבכירים להתייעצות דחופה. הבעיה כמו שמציג אותה ממוכן היא ברורה, ההיררכיה המשפחתית נשברת וזהו דבר שיכול להוביל לכך שכל ההיררכיה בממלכה תיפול. הפיתרון שהוא מציע הוא להחזיר את השלטון של האדם הפשוט על אשתו כך שלא תהיה בעיה היררכית. אבל הוא מוסיף שם עוד משהו:

כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות ופניו כבושות בקרקע אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה, אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה ומתאונן עמו על צרתו שנאמר אם לא בכיתי לקשה יום עגמה נפשי לאביון, ומדבר לו דברי תחנונים ונחומים שנאמר ולב אלמנה ארנין.

(רמב"ם מתנות עניים י, ד)

אין מטרתה של החמלה הטובה והאמיתית הצבת האדם האחר במקום טוב ומתקדם יותר, כי כעת יש לו מספיק כסף. זו פעולה שבאה ממקום נפשי בה אני רואה שעומד פה אדם נזקק שאני רוצה לדאוג לו. לא רק לתת לחיות, אלא להיות מעורב במה שקורה עם האדם השני. נתינה שבאה מתוך כבוד אמיתי לאדם השני, מתוך דאגה ואכפתיות.

בסופו של דבר, זה שאדם לא מכניס את הזולת לחייו נובע מנקודה חיובית. הוא לא מכניס את הזולת לחייו כי זה יכול לפגוע בו. חמלה באמת גובה מחיר, אם אדם רגיש לחלש ואכפת לו ממנו, זה גוזל משהו מהאדם, זה מצריך אנרגיה וחשיבה איך לעזור באמת לאחר, וזה גם אומר שהוא עצוב כי הוא רואה עני עצוב. אדם באמת צריך לוותר על משהו. אבל זהו מאמץ שווה, שהתורה והאמונה מזקיקות אותנו להגיע אליו.

אני מאמין שאם אדם באמת יעבוד על הדברים האלו, הוא יכול להגיע לחמלה ולתרומה אמיתית בהרבה מקומות. אם אדם ילמד לצאת מעצמו, ויתן לאדם החלש מקום אמיתי, שאינו מגיע מתוך השתלטות או זלזול בחלש, אלא מתוך ראייה שמולו עומד אדם בעל צלם-לוהים, אדם ייחודי ומיוחד, הוא גם יוכל בסופו של דבר יוכל להגיע למקום משמעותי מאוד שבו לכל אדם הוא תורם כמו שצריך.

אותו למקום אמיתי במציאות שלו. אם האדם יבין שיש פה צלם-לוהים שניצב מולו, שיש פה דמות עם עומק ועם מיוחדות אינסופית, הוא יבין שיש לו הזדמנות להעניק לה משהו, ואז כל ההסתכלות שלו תהיה אחרת.

אני רוצה להרחיב בשני הדברים האלו. בקשר ליחס לצורך של האדם האחר, החמלה והפעולה של האדם לא אמורים לבוא מהמקום של - "אני נותן!" האדם צריך להיות ערני לצרכים של הזולת גם כשהוא תורם. צריך להיות ערני לכך שיש פה אישיות שלמה. אם ספר צמרת מאוד מפורסם יחליט לספר בחינם אישה ענייה, בשעה שהיא עסוקה בלקבור את אימה, כולנו נבין שזה לא בדיוק מתאים.

החמלה הזו, הדאגה לחלש ולנזקק, צריכה להיות מתוך ראייה אמיתית של אדם שניצב מולי, והתבוננות במידה שבה הוא זקוק לעזרה. לא מתוך דריסה וכפייה של מה שאני רואה כטוב, אלא מתוך מקום אמיתי שמעניק ונותן לו, במקום שהוא נמצא. צריך להבין מה המקום שבו האדם האחר נמצא וכך להבין במה אני יכול לתרום לו ומתי. בדוגמאות שנתתי, לא נכון להעביר מעבר חצייה אישה שלא רוצה, ולא בהכרח נכון לשכנע כל שבו"ש לבוא לישיבה.

בקשר לנתינת מקום אמיתי לאדם האחר. למעשה, החמלה המבוקשת היא לא כזו שבה אדם יראה עני שפושט את ידו ברחוב, יפתח את הארנק ויזרוק לו חמישים שקלים אותם הוא החליט שהוא לא צריך עבור עצמו, וכעת הוא מנצל אותם בשביל האחר. אומנם אמת הדבר, אכן הוא נתן מעצמו, אבל מלבד הנתינה, חשוב לא פחות המקום שהנתינה תופסת אצל האדם. מעשה כזה הוא ממש מה שהרמב"ם מתייחס אליו, בין השאר בהלכות מתנות עניים¹:

1. תודתי נתונה לר' יוסי אלינר שהפנה אותי למקור ועזר לי עם המאמר.

בספרי 'לא בשם ה' - ל' טענתי שבסיפורים מסוימים בתורה ארוגה אמפתיה עמוקה שהמספר נוטע בלב קוראיו כלפי הדמויות. כאלה הם סיפורם של הגר וישמעאל שנשלחו למדבר; סיפורו של עשו שבא להתברך מפי אביו וגילה לאסונו כי אחיו יעקב לקח את ברכתו במרמה; ודמותה של לאה המבינה שיעקב אוהב את אחותה רחל יותר מכפי שהוא אוהב אותה. סיפורים אלה מכריחים אותנו להכיר באנושיותו של האחר, זה שלכאורה הוא הלא-אהוב, הלא-נבחר, הדחוי.

דומה אפילו כי זו הסיבה לכך שהתורה מספרת לנו את הסיפורים הללו. התורה היא במהותה ספר של מצוות, ספר חוקים. מדוע אם כן יש בה עלילות? מפני שחוקים בלי אמפתיה כמוהם כצדק בלי חמלה. רש"י מלמדנו "שבתחילה עלה במחשבה לברואתו [את העולם] במידת הדין; ראה [הקב"ה] שאין העולם מתקיים, הקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין. כך נוהג הקב"ה, וכך הוא רוצה שננהג גם אנו. הסיפור הוא דרך רבת-עוצמה מאין כמוה לגרום לנו להיכנס בדמיונו החי אל עולמם הפנימי של אנשים אחרים.

הרב זקס, שיג ושיח, פרשת משפטים, "כוחה של אמפתיה"

מי הזיז את החמלה שלי? על בעיית השיח הקפיטליסטי

מהפרט לטובת פעולות ערכיות כמו צדקה, סיוע לחלשים או תקצוב התרבות?²

היעדר שפה של חמלה וחסד אינו נגמר שם. כי כל כמה שטענות החמלה הסוציאליסטיות יכולות להיות פופוליסטיות ופוגעות, הרי שהיעדרן בשפה הקפיטליסטית מייצרת תודעה של אדישות ושל ניכור. יש עניינים? "היד הנעלמה" תטפל בבעיה. יש עוולות חברתיות? הכי טוב לתת לכלכלה לעשות את עבודתה נאמנה. יש פריפריה? קידומה חייב להיעשות באופן טבעי בעזרת השוק החופשי. כך, מרחבים בחיינו בהם למדנו והתחנכנו לדיבור בשפה ערכית, נעלמו לטובת השפה הכלכלית. בתוספת העובדה שרבים מאיתנו אינם נפגשים באופן יומיומי עם העוני המוחלט, קרי נזקקות לצרכים הבסיסיים ביותר, נוצר מצב בו נשחק את המקום בנפש שפונה לרחמים וחמלה.

ההשלכות התודעתיות אינן נגמרות כאן. ביותר ויותר מקומות בחיים, השפה הזו מעצבת יחסים של נותני שירות: יחסי תן-קח, קשר כלכלי ותו לא. כך למשל, קניית ארון אצל שלמה הנגר הוחלפה בשיטוט באיקאה, המכולת השכונתית הומרה במשלוחים של רמי לוי, ומקומו של האמון מוחלף בחוזים. ישנם מקומות שאכן זה הקשר הראוי, אך בנקל ניתן להסב את היחסים הללו למקומות שבשום פנים ואופן אסור שיהיו בהם יחסים שכאלה, למקומות בהם ראוי לכוון ברית. את ההבדל בין שני סוגי הקשרים מסביר היטב הרב חיים נבון:

הרב סולובייצ'יק ביאר שלברית יש מכנה משותף עם החוזה. את הברית, כמו את החוזה, כורתים שני צדדים או יותר, שכל אחד מהם עומד בפני עצמו, והם מקיימים קשר הדדי. תפיסת הברית אינה מתייחסת לשני הצדדים כישות אורגנית אחת, כאחדות שאין בה מקום לקיום פרטי. נקודת המוצא של הברית היא קיומם של יחידים. ברית הנישואין אינה מבטלת את קיומם הפרטי של האיש והאישה; הברית הלאומית שלנו אינה מוחקת את קיומנו כיחידים.

אבל יש גם שני הבדלים מהותיים בין החוזה לבין הברית. ראשית, אמר הרב סולובייצ'יק, החוזה הוא נקודתי, בעוד הברית היא טוטלית. אם חתמתי איתך על חוזה לרכישת רכב, הרי שכל המגע בינינו מוגבל לנקודה זו בלבד. מעבר להעברת הבעלות על הרכב, אין בינינו דבר. אם ניפגש במקרה בעוד שנה ברחוב, יכול להיות שאפילו לא נזהה זה את זה. הברית, לעומת

ככל מי שיצא לדייטים בעולם שבו אין קורונה, התחנה המרכזית בואכה השוק והמדרחוב היו ממקומות הבילוי הכי שכיחים שלי ושל המיועדת. בהסתובבות ממוצעת בערב של דייט נפגשנו עם תריסר קבצנים בלויי סחבות, מרשרשים בקופותיהם ומבקשים צדקה. בכל פעם שכזו עלתה לי ההתלבטות האם לתרום להם. מצד אחד, השכל אומר שלא כדאי לתמרץ קבצנים, זה מעודד אותם לעסוק בזה ועדיף שילכו לעבוד, ואולי בכלל הם לוקחים כסף לסמים? מצד שני, החמלה והרחמים גואים למול אדם שמציב את עצמו במצב בזוי שכזה, יהיו הסיבות אשר יהיו.

במאמר שלפניכם אפנה לבעיה שמטרידה אותי בקפיטליזם. אודה מראש בשני דברים – איני בקיא גדול בכלכלה מצד אחד, אך מצד שני 'שטיפת המוח' של קהלת, קרן תקווה ודומותיהן שכנעה אותי שאכן זוהי הדרך המיטבית להצמיח את הכלכלה ולהיטיב עם האזרחים. התברר לי, שעל אף הפאתוס והחזון של הקומוניזם, ושל אחיו המתון, הסוציאליזם, השיטות הללו לא מצליחות במבחן המציאות ונכנעות לאינספור קשיים שהמציאות מציבה בפניהן. בתוך עמי אנוכי יושב, ואני סבור שאינני היחיד שזה מצבו. ומתוך נקודת המבט הזו, אגע דווקא בנקודה שמטרידה אותי בתפיסה הקפיטליסטית.

לשם כך, בקיצור נמרץ, בפופוליזם ובחוסר דיוק משווע, אנסה להסביר את אחד ההבדלים בין השיטות הכלכליות הרלוונטיות לדיוננו. הסוציאליזם מנסה, לא פעם, לתקן בצורה ישירה יחסית עוולות שהוא רואה במציאות. לעומתו, הקפיטליזם מכיר במוגבלות של הממשלה לתיקון המצב, וטוען שכמעט תמיד הסוציאליזם פוגע יותר מאשר מועיל. כך למשל, טוענים הקפיטליסטים, פיקוח מחירים והתערבות בשוק החופשי פוגעים במסחר, מייצרים מונופולים ומייקרים את המוצר בחשבון הסופי. דווקא שוק שנמנע מהתערבות מייצר איזון טוב יותר בין ההיצע לביקוש, ומוביל לתחרות בריאה שמורידה את המחירים לצרכנים¹. לשם הדיון, נניח שאכן השוק החופשי הוא העיקרון הכלכלי הנכון לקידום החברה.

כי דווקא לאור התובנה הזאת, מתגברת אצלי מודעות לבעיה שהתפיסה הזו מנכיחה, וזו בעיית **השפה**, שמובילה לבעיית **התודעה**. נתחיל בבעיית השפה. שימו לב שבלקסיקון של השיח הסוציאליסטי נמצאים ביטויים כמו 'עזרה לחלש', 'צדק חברתי', 'שוויון' ועוד, בעוד ששיח קפיטליסטי ירבה לדבר במונחים כלכליים, ומתוך שיקולים רחבים וארוכי טווח. גם אם הקפיטליסט ידבר על התועלת החברתית, אין לו כוונה לנקוט בפעולה מדינית קונקרטית. האדם ימשיך לעבוד והשוק יעשה את שלו. אם כבר, תפיסות קיצוניות יותר ידגלו בחופש הפרט ובזכות לקניין, ויטענו שאין כלל עילה למדינה לקחת כספים

2. אין לזלזל בטענות הללו. האם אנו מעוניינים לממן אקדמאים פרוגרסיביים שמעודדים דה-לגיטימציה של ישראל? ומנגד, האם ראוי שחילוני יממן את הכולל

1. להעמקה נוספת מוזמנים לקרוא את הספר "יסודות הכלכלה" של תומס וואל.

זאת, כוללת את מכלול האישיות ואת כל היבטי החיים. שנית, בעוד החוזה יכול להיות מוגבל בזמן, הברית היא נצחית. כאשר חשבו בני ישראל שהברית עם -לוהים כבר אינה מחייבת אותם, תמה עליהם בזעם הנביא: "כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונתיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם!" (ישעיהו נ, א)³.

אבוי לנו אם יתפסו את היחידה המשפחתית כספקית שירות וכחוזה בלבד⁴, ואבוי אם יתפסו כך גם חברות, זוגיות, קהילה או ישיבה, כפי שקרה כאן בעבר (ודי לחכימא...). עם זאת, ניכר שאכן זה קורה, ומכרסם בתחושת הסולידריות והאכפתיות שלנו אחד כלפי השני.

הרמב"ם, בחלקו את המצוות לקטגוריות, טוען שמטרותיהן הן תיקון הנפש ותיקון הגוף, כשאת האחרונה הוא מחלק לשתיים – תיקון החברה ותיקון המידות (מורה נבוכים ג, כז). למצוות הצדקה, למשל, יש שתי מטרות – גם תיקון החברה ותמיכה בחלש, אך גם תיקון המידות ו"חיזוק השריר" של החמלה והרחמים כלפי החלש והמסכן. **אם כן, התפיסה הקפיטליסטית מאתגרת אותנו מכיוון שהיא מפצלת בין התכלית של תיקון החברה (מבחינה כלכלית), לבין יצירת המידות המתוקנות.**

מדנייות רווחה שמתערבת בשוק בשביל לעזור חלש, משמרת את תכונת החמלה גם במרחב הציבורי, אבל היא אינה מקדמת את החברה כלל וכלל. ואילו במדיניות קפיטליסטית, אנו "מקשיחים את ליבנו" למול צרות האחר העכשוויות בטענה שזה יועיל לכולנו בחשבון הסופי. אז מה עושים? איך לא שוחקים את המידות שבנפשנו למרות שאנו מזדהים עם התפיסה של השוק החופשי?

ראשית, עלינו להיות מודעים לבעיה, ולהבין שבמרחב הכלכלי-מדיני לא נכון לדבר במונחים ישירים של עזרה לחלש. יש להבין, שכמעט כל התערבות עם כוונה טובה, פוגעת בחברה. כפי שבמערכת המשפט, חמלת השופט על הנאשם היא בעייתית והרסנית, כך גם אין מקום לשיקולי חמלה "מידיים" בכלכלה. וזאת, דווקא כדי לקדם את אותה מטרה שבשמה אנו מרחמים – לעזור לחלש ולהיטיב עם החברה⁵.

שנית, יש לתחם היטב את המקומות בהם נכון לדבר בצורה כלכלית, ולהיזהר שלא להכניס את השפה הזו למקומות לא לה. לא הכל כלכלה. צריך להבין שיש מעגלים שאנו קשורים אליהם רצית להרשים את אשתי לעתיד.

6. אמנם, איין ראנד טוענת ש"הקפיטליזם והאלטרואיזם אינם עולים בקנה אחד; הם ניגודים פילוסופיים" (כמעין המתגבר, עמ' 245), אך ישנן דעות שונות בתכלית המתבססות על טיפוח המידות הטובות שבאדם.

3. הרב חיים נבון, "נלחמים על הבית – המאבק על המשפחה בישראל", השילוח 3, 2017.

4. כפי שאכן חלק מההוגים המודרניים, כג'ון לוק וסטיוארט מיל, תפסו את הנישואים כחוזה (להרחבה ראו בספרו של הרב חיים נבון – "שיעורי בית").

5. כמובן, מי שמחפש את ערכי השוויון כמטרה, ולא כנקודת מוצא, לא ימצא את זה כאן.

ישראל בציווי הנביא אחיה השילוני. לאחר שירבעם חטא, מנבא אחיה לירבעם שגם ממנו המלוכה תקרע וכל ביתו יושמד. יוצא מכך, שבעשא קיים את דבר הנביא. אמנם מובן למה בעשא ייענש על חטאיו, אבל למה שייענש על הרג בית ירבעם, לאור העובדה שנגזר משמיים על בית זה שייחרב?

קושייה זאת מתעצמת שבעתיים אצל יהוא. שכן בעשא רק קיים את העונש שהובטח לבית ירבעם, ולא צווה על כך ישירות, אבל יהוא השמיד את בית אחאב בציווי ישיר של אלישע, ולמרות זאת נאמר¹: "ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא". מדוע יהוא נענש על מה שעשה בציווי הישיר של הקב"ה?

חשבתי על תשובה² שחורזת את שלושת המקרים הללו: כמובן, הרג במהותו הוא דבר רע וחמור שהתורה מתנגדת לו בכל תוקף. אך יש מקרים שבהם ההרג הוא נצרך וחשוב, כמו מלחמת מצווה או אפילו הרחבת גבול ישראל, וכן מקרים בהם צריך למגר את הרע ואת הרשע. אמנם, גם במקרים האלה התורה רוצה שנמשיך לשמור על צלם האנוש שבנו, ושלא נאבד אותו בחסות המלחמה. רואים את זה בהלכות המלחמה הרבות, כגון איסור השחתת עצי פרי. במלחמת עמלק התורה מצווה אותנו על משהו חמור, שאסור בשאר המקומות – הרג של עם שלם, כולל נשים וילדים. כל עוד עם ישראל עושה את זה בגלל שהקב"ה אמר – הדבר חשוב ואף מהווה קיום מצווה, אך ברגע שהעם "חומל" על הצאן, ומכניס שיקולים אישיים, אז הכול קורס. כשאדם חומל, ובוחר לא להרוג את הצאן, לא משנה מה הסיבה, הוא בוחר בכך לא לחמול על נשים ועל ילדים. כשהעם חומל על הצאן אז ההרג לא נובע מציווי הקב"ה, הוא הופך לאכזריות נוראית. לכן שאול נענש בחומרה, כי ברגע שהוא אישר את רצון העם, הוא הפך כמו ידיו את מלחמת המצווה לרצח עם.

אותו דבר התקיים אצל יהוא ובעשא, שהרגו באכזריות את כל משפחות המלוכה שמלכו לפנייהם. מטרת השמדת בית ירבעם, ואחריו בית אחאב, הייתה לשנות את כיוון הממלכה. יהוא אמנם עשה רפורמה דתית אדירה בממלכת ישראל, אך בצורה חלקית, ולא השלים את המטרה שהוטלה עליו. מה יהוא לא עשה? הוא לא השמיד את העגלים של ירבעם. למה? אולי כי

נושא מלחמת עמלק הוא נושא ייחודי ובולט, שמעסיק רבים בנוגע למוסריותו. אני רוצה להעלות במאמר זה רעיון שעלה לי מתוך לימוד הסיפור, ומעוד נקודות בתנ"ך, ואראה כיצד דווקא ממלחמת עמלק לומדים כלל מוסרי חשוב.

שאלו יוצא למלחמת עמלק עם פקודה ברורה משמואל:

"עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה מעלל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור"

(שמואל לא ט"ו, ג)

אמנם שאלו מכנס את העם למלחמה ומכה את עמלק מכה ניצחת, אבל על הצאן ועל אגג העם "חומל", ושומר אותם. הקב"ה מתגלה לשמואל ואומר לו שהוא החליט להעביר את המלכות משאול כי הוא לא קיים את דבריו, ולמרות זעקותיו של שמואל כל הלילה הקב"ה לא משנה את דעתו. שמואל מגיע אל מחנה שאול, ואומר לו שבגלל שהוא לא הקשיב לקב"ה, מלכותו תילקח ממנו. כששאול מנסה להתגונן, ואומר שהמניע למעשיו היה לשם שמיים, להקריב קורבנות, שמואל עונה לו שרצונו של הקב"ה הוא לא בהקרבנות קורבנות אלא בציות להוראותיו. שאלו מודה שחטא ומבקש שהקב"ה יסלח לו, אך שמואל אומר לו שזה לא יקרה "כי מאסתה את דבר ה'". שמואל אמנם מוכן ללכת עם שאול, כדי שהוא לא יושפל מול העם, אבל הוא לא מדבר איתו עד יום מותו.

קריאת סיפור המלחמה מעלה מספר שאלות, ואתמקד בשתיים מהן:

א. בסופו של דבר, כוונתו של שאול טובה והוא מעוניין בטובת העם, ולפי הבנתו – גם בטובת הקב"ה. בנוסף, עיקר המלחמה היה השמדת עמלק ואת זה שאול עשה. ולבסוף הוא גם מודה ומכה על חטא. אם כך, למה התגובה של הקב"ה כל כך קיצונית? למה נקרעת ממנו המלוכה בגלל המקרה הזה?

ב. למה הכתוב משתמש במושג "לחמול על הצאן"? מה הקשר לחמלה?

את התשובה לשאלות אלו אפשר למצוא בספר מלכים. (מלכים א' טז, ז) "... דבר ה' היה אל בעשא ואל ביתו ועל כל הרעה אשר עשה בעיני ה' להכעיסו ... ועל אשר הכה אותו". סוף הפסוק מעלה תמיהה גדולה. כזכור, ירבעם הומלך על ממלכת

1. הושע א', ד

2. אחר כך ראיתי תשובה דומה אצל הרב יואל בן-נון (מגדים, גיליון ז')

הוא פחד, כמו ירבעם, שישראל יעלו לירושלים והוא ינושל מסוימים, שטוענים שהיה מדובר ברצח חסר הבחנה, כותב ממלכתו, ואולי הוא ראה את העגלים כמעשה פחות חמור, ולא רצה לריב עם העם על דבר שכבר התבסס בו מדורי דורות (לעומת הע"ז שהכניסה איזבל, שלא הייתה לפנייה). ובכל מקרה, הוא הכניס פה את שיקוליו האישיים הפוליטיים, ובזה הוא עיקר את ציווי הקב"ה, והפך את חיסול משפחת אחאב לרצח. בעשא אפילו לא ניסה לשנות כיוון, והמשיך את קיום חטאות ירבעם, ולכן גם ביתו הושמד.

ונקודה לסיום: אני חושב שהתיקון הרוחני של מלחמת עמלק התרחש במגילת אסתר. המן נקרא "המן בן המדתא האגגי", וגם אם הוא לא באמת מצאצאי עמלק, בוודאי כותב המגילה רצה לקשרו אליו מבחינה רעיונית. ואכן, ישנם ראשונים שרואים ברצונו של המן להשמיד את עם ישראל, גם נקמה על מלחמת שאול בעמלק. במלחמת ישראל באויביהם, בסוף המגילה, מוזכר ומודגש שוב ושוב הביטוי "בבזה לא שלחו את ידם". מה פשר ההדגשה הזאת? בניגוד לטענות של מבקרי מקרא

אם כן, יוצא שדורות רבים אחרי שאול חטא, ונכשל בהשמדתו המוחלטת של עמלק, מגיע מרדכי, שמקושר אל בית שאול³, ומשמיד במלחמת מצווה מדויקת, וללא שיקולים אישיים ותאוותניים, את זרעו של עמלק.

3. איש ימיני, בן קיש.

המניעה מלעשות מדותיו של הקב"ה רחמים, מפני שאינן אלא גזירות, אינה שוללת את יסוד המעמק של טעמי המצוות, אלא מרחיבה ומגדילה אותו. הרחמים כשהם מוכרים בתור רחמים, אינם עומדים בעולם המעשי עמדה תדירית, אינם שליטים ואיתנים בו, כי אם הם משמשים לאידיאלים חזיוניים, לשיחה ושעשוע, ולשימוש ארעי כשהלב מתכשר לכך. וזהו עיקר יסוד הטעות של עורון ההכרה במהות הרחמים. הרחמים הם המשפט הגמור, החובה היותר גמורה, הגזירה היותר איתנה, שכל חולשת קישור חיובה אינה באה כי אם מתוך אותו הטמטום של הלב שבא על ידי הרשעה המקננת בעולם, הממוזגה ברוח האדם, שאנו רואים אותותיה ופרטי פרצופי בהלותיה בעת התפרצות החיים להתגלות, בכל ערמת תכונתה המגואלה, במלחמות, ובכל רשע וכסל עמוק וחודר. אבל באפס חושך וזוהמת רשע, זורחת אז הכרת גבורת הרחמים, ושאון המיתם אדיר וחזק מאד, סואן הוא ברעש. וכל העולם כולו, בקביעות מוסדותיו, מתבסס על יסוד האיתן הזה בחיים התדיריים. אז באה לו הרוחה, אז מתחדשת היצירה בעומק פארה. ואם כן, היש שפלות גדולה מזו של העשייה מדותיו של הקב"ה רחמים באותו מושג הרחמים שאנו מכירים, הלא הרחמים עצמם אינם אלא גזירות.

שמונה קבצים, קובץ ז', פסקה קפ"ג

דביר מטס (א)

סברות שונות בסוגיית הריגת כינים בשבת

ועצמות – לא תהיה שייכת בו נטילת נשמה, וכך יהיה מותר להרוג כינה. הטעם של הירושלמי אכן שייך גם בדורנו אנו, והמדע לא סתר טעם זה, בניגוד לטעם של התלמוד הבבלי.

הגרש"ז אויערבאך (ועלהו לא יבול ח"א עמ' קנב) אומר שפסיקת ההלכה נקבעת לפי יכולת הראייה של אדם רגיל. יסודה של שיטה זו הוא במימרא "לא ניתנה תורה למלאכי השרת". סברה זו מיושמת במספר דינים, ביניהם תולעים שלא נראות אלא ע"י מיקרוסקופ (בינת אדם לד וערוך השולחן יו"ד פד, לו). ע"פ זה, גם היום יהיה מותר להרוג כינים, כיוון שהוכחת העובדה שהכינה פרה ורבה נעשתה על-ידי מיקרוסקופים ומכשירים מיוחדים. כך גם מסבירים הרב אברהם שפירא (השתנות הטבעים בהלכה עמ' קפה הערה 444) והרב חיים קנייבסקי (דרך שיחה ח"א עמ' יח).

אך התקשיתי בהבנת התירוץ, שהרי ניתן לראות בעין את ביצי הכינים שנמצאות בשיער, ומכך להבין שהכינה פרה ורבה.

דרך אחרת לתירוץ הסוגיה

ברצוני לנסות לתרץ את הסוגיה בדרך שונה, שתיישב מעט יותר את ההבדל בין הזיהוי המדעי של הכינים בימי חז"ל לבין הזיהוי המדעי של דורנו. רוב דבריי מבוססים על מאמר של הרב אהרן בוארון בנושא (שפורסם בכתב העת "אור תורה" תשנ"ט סימן מד).

ההנחה העומדת בבסיס השיטות השונות שהצגנו, היא שאותו מין כינים שהיה בימיהם של חז"ל הוא מין הכינים שבדורנו. על הנחה זו עולות כמה שאלות:

א. בעלי התוספות (ד"ה שמא) מביאים את הזיהוי של הרב יוסף מאורלייני"ש, שאומר שהכינה (שמותר להורגה) היא "שחורה קופצת", אבל הפרעוש (שאסור להורגו) מזוהה כ"לבנה רוחשת". ר"ת מביא ראיות נגד זיהוי זה ממספר מקורות ומזהה את המינים בצורה הפוכה – הכינה היא "לבנה רוחשת", והפרעוש הוא המין המתואר כ"שחורה קופצת". הבית יוסף (סימן שט"ז) מביא מספר ראשונים שסוברים כר"ת (רא"ש, מרדכי וכן דיוק בדברי הרמב"ם) ונוקט להלכה כשיטתו. לעומת זאת, הכינה שאנחנו מכירים היא בצבע הדומה לשחור, ולא ניתן להגדירה כ"לבנה רוחשת".

ב. הגמרא (שבת קז, ב) מקשה על ההנחה שהכינה אינה פרה ורבה, מכך שנאמר שהקב"ה זן "מקרני ראמים עד ביצי כינים". מאמירה זו מובן שהכינה מטילה ביצים, ולכן פרה ורבה, בניגוד להנחת הגמרא. הגמרא מתרצת שישנו מין הנקרא ביצי כינים. אם הכינים של חז"ל הן כמו הכינים של דורנו, מדוע היה לגמרא צורך לתרץ שישנו מין חי שכזה? הרי בכינים כאלה ניתן לראות בעין את ביציהן שנמצאות בשיער.

על פי דברים אלה, כותב הרב בוארון שהכינים של חז"ל הן

מאמר זה מבקש להציג את הסתירה בין הגמרא למדע, לסקור את הדרכים השונות בהם נקטו הפוסקים, ומתוך כך להציע דרך חדשה ליישב את הסתירה.

הגמרא (שבת יב, א) מביאה מחלוקת בנושא הריגת כינים בשבת – דעת בית שמאי האוסרים, ודעת בית הלל המתירים. בית הלל אומרים, שכיוון שבמשכן הייתה מלאכת נטילת נשמה דווקא באיליים ובתחשים, שהם פרים ורבים, מלאכת נטילת נשמה תהיה רק בבע"ח שפרים ורבים (שבת קז, ב), ומכיוון שהכינה אינה פרה ורבה (רש"י שם), יהיה מותר להורגה. בית שמאי אומרים שזה לא קריטריון שיש ללמוד ממנו, ולכן יהיה חיוב על הריגה של כל בעל חיים, גם אם אינו פרה ורבה.

הלכה זו נפסקה ברמב"ם (הלכות שבת יא, ג) ובשולחן ערוך (סימן שט"ז), ואין עליה חולק.

הנחת הגמרא, שהכינה אינה פרה ורבה, נסתרת ע"י המדע של ימינו. שיטת לואי פסטור, שמקובלת במדע כיום, היא שלא קיים בעל חיים שנוצר מדומם, ולכן לא ניתן לומר שהכינה נוצרת שלא על ידי כינה אחרת. בנוסף, המדענים גילו באמצעות תצפיות וניסויים מדויקים, שהכינה כן פרה ורבה, זאת בניגוד לנימוק שהגמרא הביאה להיתר הריגת כינים בשבת. לכן לכאורה בטל הטעם שנזכר בגמרא, ולא יהיה היתר להריגת כינים בשבת.

הראשון שדן בשאלה זו היה הפחד יצחק (לאמפרונטי), שכתב שע"פ הראיות שהמדע מביא, יש לחשוש לכך ולהימנע כיום מהריגת כינים. לשיטתו, חז"ל התייחסו לנושא לפי המדע של ימיהם, שהניח שהכינים נוצרות מדומם, ולכן היתרו את הריגתן (פחד יצחק ערך צידה).

הרב יהודה בריל (רבו של הפחד יצחק) אומר שחז"ל צדקו כשאמרו שהכינים לא פרות ורבות, ומסקנותיהם של המדענים הן שגויות. מכאן שטעמו של הדין אינו שגוי, ולכן אין צורך לפסוק אחרת. (פחד יצחק ערך צידה).

הרב דסלר (מכתב מאלוהו ח"ד עמ' 355 הערה 4) אומר שההלכה שהביאו חז"ל היא נצחית, ומותר להרוג את הכינים אף בזמן הזה. אמנם, הטעם שהביאו חז"ל אינו שייך על פי הראיות שנמצאו בדורנו, (והוא ניתן בגמרא על פי הידע המדעי שהיה מקובל בזמנם), אך הדין עצמו הוא תורה שלמה ולעולם יישאר כך. בנוסף, ישנם טעמים נוספים להלכה זו שלא התגלו.

ניתן לראות דבר זה בדברי הירושלמי, שמנמק את ההיתר להריגת כינים בדרך שונה. הירושלמי (שבת א, ג) מסביר שאיסור נטילת נשמה נלמד מכך שבמשכן הרגו חילזון, ונחלקו הפרשנים האם הכוונה היא שיש לו גידים ועצמות ואסור להורגו (פני משה), או שאין לו גידים ועצמות ומותר להורגו (קרובן העדה). לפי שתי הדרכים יצא שבעל חיים שאין לו גידים

הלכתית, זאת ע"פ סברתו של הגרש"ז אויערבאך על "מראית העין". לעומת זאת, כינים של ימינו, שניתן להבחין בביציהן בעין בלתי מזוינת, נחשבות מבחינה הלכתית כפרות ורבות ואסור להורגן בשבת.

כמו כן, ניתן לשלב את ההסבר על מיני הכינים השונים עם סברתו של ה"פחד יצחק", ולומר שהכינים שבימי חז"ל היו כינים שונות ולא היה ניתן להבחין בביציהן, ובאמת גם הן היו פרות ורבות, והיה אסור להורגן, אך לא היה מחקר בימיהם ולכן חז"ל חשבו שהן נוצרו ללא פרייה ורבייה. לעומת זאת, היום מדובר על כינים אחרות, שאכן ניתן להבחין בביציהן גם על-פי התבוננות, וללא מחקר, ולהגיע למסקנה שהן אכן פרות ורבות.

ניתן להסביר אחרת, ולומר שבתקופת חז"ל היה אותו מין כינים המצוי כיום, והסיבה שלא ידעו בתקופתם שהן פרות ורבות ע"פ ההתבוננות בביציהן היא כיוון שחשבו שהביצים הן סוג אחר של כינים, או שחשבו שהן קשקשים, שהיו מאוד מצויים בתקופתם כיוון שלא היה טיפול אפקטיבי.

בסיומם של דברים, נציע אפשרות לזיהוי המדעי של הכינה. לצורך החילוק המדעי נציג שני מינים של כינים: כינת הגוף (*Pediculus humanus humanus*) מצויה בבגדים ובראש, צבעה לבן-אפרפר, ואין לה יכולות קפיצה או טיפוס. כינת הראש (*Pediculus humanus capitis*) היא הכינה שאנו מכירים. היא מצויה רק בראש, צבעה שחור, והיא יכולה לטפס אבל לא לקפוץ.

על פי הזיהוי המדעי, ניתן להציע שחז"ל דיברו על כינת הגוף, כיוון שהתייחסו לכינה שקיימת בבגדים – "המפלה את כליו" (שבת יב א). כמו-כן, תוספות מעיר "דרך כינים לבנות הרוחשות להיות בסמרטוטי מבגדים ישנים" (שם ד"ה שמא). צבעה וחוסר יכולת הטיפוס שלה תואמים את הגדרתו של ר"ת לכינה כ"לבנה רוחשת". גם אם לא מדובר על כינת הגוף, ניתן לקבוע שלא מדובר על כינת הראש, כיוון שהמאפיינים שלה לא תואמים את ההגדרות של ר"ת – היא אינה לבנה, ולא מצויה בבגדים אלא רק בראש.

כינים שונות מהכינים שקיימות בימינו. הכינים של חז"ל לא היו פרות ורבות, והכינים שבימינו פרות ורבות ומטילות ביצים.

בדרך זו הולכים הגרי"ש אלישיב (אורחות שבת ח"א פרק י"ד הערה מז) והרב ניסים קרליץ (חוט שני שבת ח"א עמ' קכה). על פי אותה הסברה, הרב מרדכי אליהו פסק שהיום אסור להרוג כל כינה, כיוון שאנחנו לא יודעים איזה סוג של כינה הוא המותר להריגה בשבת. לעומתו, התורת שבת (רעה ס"ק א) מחלק ואומר שכינים שבבגדים נולדות מזיעה, ומותר להורגן, לעומת כינים שבראש שפרות ורבות.

הסבר זה מניח את הדעת, אך אינו מיישב את הקושיה כולה. כפי שהסברנו לעיל, ע"פ מסקנות המדענים לא קיים בטבע מין של בעלי חיים שנוצר מדומם, ולא ברור כיצד הכינים עליהם דיברו חז"ל נוצרו. קשה לתרץ שהמסקנה של המדענים רלוונטית רק לדורנו, שכן היא מתייחסת לחוקי הטבע היסודיים, שהיו קיימים גם בזמנם של חז"ל.

מספר דרכי תירוץ לקושיה

הרב נבנצאל (בהקדמתו לספר "השתנות הטבעים בהלכה") אומר שישנה סתירה במדע בעניין זה – המדע מקבל את דברי פסטר שאין חי הנוצר מדומם, וכן את דברי דרווין שכל בעלי החיים, גם אלו שפרים ורבים היום, נוצרו בתחילה ללא פרייה ורבייה. בעקבות סתירה זו, הוא אומר שישנם מינים כאלה הנוצרים מדומם, ויש מינים הנוצרים על ידי פרייה ורבייה. מין הכינים שהיה בימי חז"ל אכן נוצר מעצמו, ומין הכינים הקיים בדורנו נוצר על ידי פרייה ורבייה.

התקשיתי להבין את תירוצו, שהרי המחקר המדעי מחלק בין שתי ההנחות – הוא מקבל את הנחתו של דרווין רק בנוגע ליצירה הראשונית של בעלי החיים, ולגבי היווצרות בעלי חיים חדשים מאותו המין הוא מקבל את הנחתו של פסטר.

הרב יעקב סגל (ראש ישיבת "ברכת יוסף") מציע הסבר המיישב שאלה זו. הוא טוען שמין הכינים שבימי חז"ל הוא מין שונה ממין הכינים שבימינו, ומין זה אכן פרה ורבה כמו כל בעלי החיים. במין זה ביצי הכינים היו בגודל מזערי שלא ניתן להבחין בו בראיית העין. לכן, כינים אלה לא נחשבות פרות ורבות

וכן מה שאמרו (ברכות לג, ב) לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות, לומר שלא חס ה-ל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר, כי האכזריות תתפשט בנפש האדם כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זובחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו (קידושין פב, א) טוב שבטבחים שותפו של עמלק. והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות.

רמב"ן דברים כב, ו

למילה חמלה יש קונוטציה חיובית, אך צריך לשים את האצבע על בעייתיות הקיימת בה.

אני רואה היום שתפיסת העולם, התופסת את תודעתם של אנשים רבים, היא תפיסה בה מתייחסים לתחושות ולרגשות כאל טענת עובדה המחייבת את המציאות.

בהלכה, אפשר לראות למשל, כי בעגונה הקלו מאוד – "משום עיגונא אקילו בה רבנן" (יבמות פח, א), ופוסקים במהלך הדורות עשו 'סיבובים באוויר' כדי להתירן מתוך הבנת המצב הקשה, ויחד עם זאת ישנן נשים שנשארו עגונות כי לא הצליחו למצוא להן פיתרון הלכתי. לכאורה זה אבסורד! אולם מקרים מעין אלו הם חלק מההלכה, כפי שכותב הרמב"ם: "...אין התורה מביטה על הבודד, ולא יהיה הציווי כפי הדבר המועט, אלא כל מה שרצוי להשיגו... אין מביטים בו אלא לדברים שהם הרוב, ואין שמים לב לדבר מועט האירוע, ולא לנזק שיהיה ליחיד מבני אדם בגלל אותה הגזרה וההנהגה התורתית..." (מורה נבוכים, ג, לד). צריך להבין, שבעולם מורכב בו יש אמת הבנויה מאוסף ערכים שלא בכל אחד מהם הלב כואב כשהוא נפגע, השכל הוא זה שמכריע, והוא זה שרואה את כלל השיקולים. אסור לתת ללב הנכמר מרחמים להכריע. זה נכון בפסיקת הלכה, זה נכון בהלכות מדינה, ובכל הגות והחלטה.

הרגש הוא שיקול אך איננו ה"מעבדה", שכן הדבר הקרוב

ביותר ל"מעבדה" הוא השכל. כמובן שהשכל לא מושלם, ופעמים רבות הוא מוטה בגלל דחפים ורגשות, ולכן האדם צריך להיות כן עם עצמו ולכוון את שכלו לאמת, דבר שלדעתי אפשר להשיג מתוך עמל בלימוד הישיבה בשלל תחומים, אך בעיקר בלימוד העיון.

כדי לאזן, צריך להגיד שיש כמה מעגלים. במעגל אחד הדין פוגע במישהו, אך במעגל השני מצוי כל אחד מאיתנו, שיכול לעזור ולתמוך. פעם אחת הלכתי לשאול את ראש הישיבה זצ"ל כמה שאלות, והוא התעניין מה אנחנו לומדים עכשיו בישיבה. אמרתי לו שלומדים מסכת בבא קמא. הוא שאל אותי: "האם זה הגיוני שבעלים של שור תם שהזיק ישלמו רק חצי נזק, הרי ייתכן והכלי שנהרס הוא כלי עבודה יחיד של אדם עני, וכעת אין לו איך להתפרנס?" הצעתי: "ניתן לעזור לו בדרכי צדקה, במקומות שאנשים תורמים את כספם כדי לעזור לעניים – קופה ותמחוי". הוא השיב שזה כיוון.

הנקודה היא, שמצד אחד הדין "קר" על אף התוצאה העצובה, ומצד שני עדיין צריך לחשוב מה יהיה עם אותו אדם ש"נפגע". חמלה היא שיקול מתוך מספר שיקולים שהשכל שוקל והיא אינה עומדת בפני עצמה, ולמרות זאת צריך לראות במה אפשר לעזור לאותם האנשים.

תגובות והערות-05513855-050

כמה עוד נכחיש	חומות ליבנו במצור
את הקרע שבנפשנו	אין יוצא ואין בא
עד שכוחנו יכחיש	כבר עול כבד לנצור
מלדרוש לשלומינו	את גחלת האהבה
מרחוק באה השנאה	אם לא נשבור מנעולים
להחריב לב אומה	ונפרוץ שערים
לסמא את עינה	הכיצד נצא אל השבילים
מלראות אמת שלמה	המשתלבים עם אחרים

גם בשוקי קדם היה הרוכל מכריז על מרכולתו בקול ואם ידע לחרוז היה חורז עליה בנעימה כדי לפרסם אותה. במשניות בבא מציעא יוכל הקורא ללמוד על שיטות ההונאה בפירות ובחלוקת מתנות לילדים כדי להרגילם לבוא אצלו. כל נואם ידע שעליו ללמוד את חכמת הרטוריקה אם רצונו שדבריו יישמעו ושאינן די בתוכנם.

מה אם כן השתנה? העוצמה והממדים. הממדים של הכלים הפרסומיים גברו מאוד. ניצול חולשות האדם הפך למדע מכובד ההולך ומשתכלל. וגם הבושה נעלמה. אנשים נכבדים אינם רואים פגם בכך שהם עומדים ומונים את מעלות עצמם ומפקירים עצמם בידי מומחים שקובעים להם איך ייראו ומה יאמרו ומה לא יאמרו ואיך יאמרו את מה שרוצים שיאמרו.

הרב סבתו, מתוך "אמת ורייטינג: מחשבות אחר הבחירות" (2019 א')

עולה מן המדבר עלון מס' 105 יצא (בלנ"ד) בש"ק פרשת יתרו ויעסוק בנושא:

אתיקה ואסתטיקה

העולמות האתיים והאסתטיים מתנהלים בשני צירים נפרדים המשפיעים זה על זה.

העולם המודרני הולך ומקבע נורמות להתנהל בתוכו המתבססים על ייצוג ונראות, ובתוך העולם הזה אנו נדרשים לזכור ולשמר את עולם הערכים, ואדרבה להתעלות בהם כל הזמן.

העלון הבא יעסוק בהתנגשות הזאת, מוזמנים לצייר על הגרף את ההתנגשות כפי שאתם רואים אותה.

רוח הקודש	
קדושה	
יראת חטא	
ענוה	
חסידות	
טהרה	
פרישות	
נקיות	
זריזות	
זהירות	

זרימה הצטדקות כנות דיוק זיוף ידע שקר אמת חיצוניות פרסום

לכל שאלה/ התייעצות/ תיאום פרסום מאמרים - מוזמנים לפנות אלינו בשמחה!

וסוף סוף בנתב"ג נחת
המרגל שהוא מספר אחת

האירוע היה מתוכנן ויזום
עד שאפילו הפרח בהזמנה היה גזום
אל השירים הצטרפנו בזמזום
כשחתונת יובל (ו) ורחלי הוקרנה בזום

במסיבת ראש חודש עשינו חידון
בין הר ורדה להר אדיר בלבלו בזדון
חלק מהשאלות יודע כל ילדון
ואת השאר מהרב ישי הטועה לשמוע נידון

לקורונה ייצרו נוגדן
אליו ממשלות שלחו את ידן
כשהמחטים חשפו את חודן
הן סימלו את פתחו של עידן

החותם – בברכת ראש חודש
יואב טנא – עבד לעם קדוש בארץ הקודש

לפני הטיוול את כל השיעורים איחדו
לכבוד המאורע כוכבים מלכת עמדו
למרות ששוב קפסולות פורדו
החוויות לא נעלמו או גמדו

והנה בקלפי שוב נשים פתק
חבל שהח"כים לעצמם רוצים ותק
בינינו לבינים נוצר נתק
אך בעז"ה מעז יצא מתק

הודיה רז התארסה לעקיבא בן ארי (ד)
היה זה רגע מיוחד ואבירי
ההצעה הייתה משהו מקורי
נאחל את כל הטוב לזוג הטרי

הממשלה הורתה בבתיים להסתגר
על מנת שאת הקורונה נוכל למגר
הרבה בעלי תפקידים צריכים להתבגר
כי בגללם לדובאי ציבור שלם מהגר

לאחר שהמעצר על פולארד הופחת
עלה לארץ העשוי ללא חת

עורכים ראשיים: עילי שאלתיאל, אביתר גילאי
עורכים לשוניים: אורי פלינט, שילה הרטוב, אביחי
משורר
עורך גרפי: איתן שור | שידוך: עילי שני, ישי שטיין
הפצה לחיילים: ישי נסים, בצלאל גורן